

www.ziraat.selcuk.edu.tr/dergi

Selçuk Üniversitesi
Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi
23 (47): (2009) 56-62
ISSN: 1309-0550

KENT PLANLAMAYA EKOLOJİK YAKLAŞIMLAR VE KONYA KENTİ YEŞİL KUŞAK ÖRNEĞİ

Serpil ÖNDER^{1,2}

Banu ÖZTÜRK KURTASLAN¹

¹Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Konya/Türkiye

(Geliş Tarihi: 12.09.2008, Kabul Tarihi:26.10.2008)

ÖZET

Planlama, karar vermeyi sağlayacak seçeneklerin belirlenmesi için bilimsel ve teknik bilginin kullanılması şeklinde tanımlanabilir. Ekolojik planlama ise sürdürülebilir bir yaşam için toplumların gereksinimlerini doğal ekosistemlerin dengesini bozmadan karşılamayı ilke edinen planlama yaklaşımıdır. Bu yaklaşım çerçevesinde kentlerde açık ve yeşil alan sistemleri, özellikle mekansal planlama düzeyinde önemli girdiler olarak ortaya çıkmaktadırlar. Kentsel açık ve yeşil alan sisteminin önemli bir bileşeni olan yeşil kuşak, günümüzde pek çok ülkede özellikle İngiltere, Almanya ve Avusturya'da kentsel ve bölgesel ölçekte kullanılan önemli bir planlama aracıdır. İlk olarak 1580 yılında İngiltere'de ucuz ve bol yiyecek elde etmek, salgın hastalıkların etkisini azaltmak amacıyla oluşturulmuştur. XVII. yüzyılda ise Fransa'da Ledoux ilk yeşil kuşak şehri planlamıştır. Peyzaj planlama ve peyzaj ekolojisi disiplinlerinin gelişimleri ile 'yeşil kuşak' kavramının ele alınış biçimi ilk kurulmasından günümüze oldukça farklılaşmıştır. Sınırları politik kaygularla belirlenen ve kenti kavrayan yeşil halka olarak ele alınan yeşil kuşak kavramı günümüzde yerini, ekolojik ve sosyal özellikleri dikkate alan, sınırları ve formu doğal niteliklerle belirlenen ve kentte kırsal alana geçişi çözümleyen, 'yeşil yollarla' bütünleştirilerek kent içine kadar uzanması esas alınan bir planlama yaklaşımı ile daha esnek ve kenti diğer yeşil alanlarla bütünleşerek kuşatan bir yaklaşıma bırakmıştır.

Konya kentinde ilk yeşil kuşak çalışmaları 1981 yılında yapılan bir projeye başlamıştır. 'Konya Yeşil Kuşak Projesi' kent çevresindeki yeşil alan açığını kapatmak üzere Konya Orman Bölge Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır. Proje kentin düzensiz gelişmesini önlemek, doğal çevreyle uyumlu, sağlıklı bir kentsel gelişme sağlamak, çevre ve hava kirliliğini önlemek, yıpranan doğayı onarmak, halkın rekreasyon ihtiyacını karşılamak, yörenin turizm potansiyelini arttırmak amaçları ile yapılmıştır. Toplam 28 390 ha alanı kapsamaktadır. Ancak bugüne kadar 3213 ha'lık alanın ağaçlandırması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Açık ve yeşil alan sistemi, yeşil kuşak, ekolojik kent planlama

ECOLOGICAL APPROACHES TO URBAN PLANNING AND THE EXAMPLE OF KONYA CITY GREENBELT

ABSTRACT

Planning can be described as "using scientific and technical knowledge for determining alternatives that will enable to decide". As for ecological planning is a planning approach that gets principle meeting the needs of society by not damaging the balance of natural ecosystems. In the context of this approach, open and green area systems emerge as important inputs especially on the level of space planning. Greenbelt, which is an important component of urban open and green area system and used in a lot of country in urban and regional scale –especially in England, Germany and Austria- is an important planning tool. Greenbelt was constituted to obtain cheap and abundant food and decrease the effect of epidemic diseases in England firstly. As for XVII. Century, Ledoux first planned first greenbelt city in France. With developing of landscape planning and landscape ecology disciplines, the concept of greenbelt has been changed from its first days till today. The greenbelt concept that its boundaries has been determined with political worries has changed today. Today greenbelt is a planning approach;

- that consider the ecological and social properties,
- of which boundaries and form is determined with natural characteristics,
- that analyze the transition from urban to rural area,
- that is considered as an element for reaching inner city by uniting with greenways,
- which is more flexible and surrounding the city by uniting with other green areas.

The first greenbelt works in Konya started with a project which was made in 1981. "Konya Greenbelt Project" was made for meeting the green area need around city, by Konya Directory of Forestry. The Project was made for the purposes of; preventing the unsystematic development of the city, providing the healthy urban development which is harmonious with nature, preventing air and environmental pollution, restoring the nature that has been worn out, meeting the recreational needs of people and increasing the tourism potential of the site. The project covers 28390 ha area but until today 3213 ha area has been forested.

Key words: Open and green area system, greenbelt, ecological city planning

GİRİŞ

Genel olarak planlama, "geleceğe yönelik belirli bir amaca hizmet etme ve bir gereksinimi karşılama temelinde, yönetsel ve etik kurallara dayalı eylemlerle

rin sistemli bir organizasyonudur. Planlama esasında tanımlayıcı olmaktan çok düzen kurucu bir etkinliktir. Planlama kararları amaçlanana hedeflere varmak için ileriye yönelik tahminlerin yapıldığı ve olası her yeni durumda verilen kararların tekrar düzenlenerek uygu-

²Sorumlu Yazar: sonder@selcuk.edu.tr

landığı bir oluşumdur. Esas olarak planlama, düşünce düzeyinden başlayarak gelişme gösteren ve amaca ulaşmada yer alan eylemlere verilen kararlar doğrultusunda öncülük eden bir oluşum/süreçtir” (Küçükbaş ve Malkoç 2000).

Bu tanım doğrultusunda kent planlama, nüfus artışı ve göç nedeniyle nüfusu artan kentlerin mevcut ve gelecekteki olası sorunlarını (yeni kullanım alanları oluşturulması, koruma, geliştirme, yönetim vb.) çözebilmek için, belirli bir amaç ile hedef ve stratejiler dizisinin belirlendiği karar verme sürecidir. Kent planlama hem fiziki hem de sosyo-ekonomik boyutta ele alınan bir eylem olduğundan, alınan kararlar her iki boyuttaki konulara yöneliktir.

Kent planlamasında ve bununla birlikte ülke ve bölge ölçeklerindeki planlama çalışmalarında fiziki ve sosyo-ekonomik kararlar alınırken, kaynakların geleceğe yönelik akılcı kullanımlarını öngören “sürdürülebilir kalkınma” yaklaşımı gözetilmelidir. Çünkü abiyotik ve biyotik unsurların oluşturduğu doğa, kentin saçaklarında, hatta kentin içinde de varlığını sürdürmektedir. Fakat kentin insan aktivitelerinden kaynaklanan kendine özgü bir ekosistemi vardır ve bu ekosistemle kent ekolojisi bilimi ilgilenmektedir. Ekolojik kent planlaması, doğal kaynaklara duyarlı olan ve ekoloji-ekonomi dengesini kurmaya çalışan bir planlama yöntemidir.

Bu bağlamda ekolojik planlama öncelikle doğal kaynakların sürdürülebilirliği temelinde bir alan kullanımını öngörmektedir. Bununla birlikte, doğa koruma, iyileştirme, çevresel etki değerlendirme çalışmaları, açık ve yeşil alan sistemlerinin oluşturulması ekolojik planlama kapsamındadır. Ayrıca kaynak kullanımının azaltılması (reduce), yapay ürünlerin, yapıların yeniden kullanılması (re-use) ve kullanılan yapay ürünlerin dönüştürülerek kullanılması (re-cycle) çalışmaları da ekolojik planlamanın kapsamında yer almaktadır.

Ekolojik planlama eyleminin fiziki boyuttaki konularından biri de açık ve yeşil alan sistemi oluşturulmasıdır. Açık ve yeşil alanların kentsel alanlardaki işlevleri, yaşayan ve yaşanabilir kentler oluşturmak adına oldukça önemlidir. Söz konusu alanlar kent makro formunun oluşumunda ve gelişiminde önemli roller üstlendiklerinden, sistemli bir şekilde planlanmalı ve yönetilmelidir.

MATERYAL VE METOT

Materyal

Bu çalışmada materyal olarak Konya Yeşil Kuşak projesi ve raporları, Konya Çevre Düzeni Nazım İmar Planı ve Raporu, konu ile ilgili eski ve yeni fotoğraflardan yararlanılmıştır.

Metot

Araştırmada etüt, analiz ve sentez metodu kullanılmıştır. Yapılan gözlem ve etütlerle Konya Kenti yeşil kuşak projesinin mevcut durumu ve yeterliliği ekolojik planlama ilkeleri doğrultusunda irdelenmiş, 1981 yılından günümüze geçirdiği evreler incelenmiş

ve yapılan hatalar tespit edilmiştir. Sonuç olarak geleceğe yönelik çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Açık ve Yeşil Alanlar ve Kent Makro Formu İlişkisi

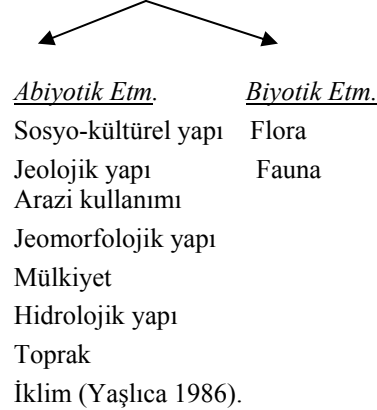
Kentsel açık ve yeşil alan sistemi kavramını tanımlamadan önce, kent makro formu kavramı üzerinde durmak yararlı olacaktır. Çünkü açık ve yeşil alan sistemi, kentin makro formu ile direkt olarak ilişkili olan ve onunla birlikte oluşturulması gereken bir sistemdir.

Kent makro formu, kentin yapılaşma biçimi ve izlenen gelişme eğilimlerini içeren arazi kullanım kararlarından oluşan, bir bakıma kentsel, sosyal ve ekonomik yaşantının gereksinim duyduğu yerleşik alanın kapsadığı fizik mekândır (Keleş 1984). Bu yerleşik alan kentte açık ve yeşil alan sistemini oluşturan açık alanları da içermekte, hatta kentten etkilenen ve onu etkileyen çevre yerleşmeleri ve açık-yeşil alanları da içermektedir. Dolayısıyla, gelişme eğilimlerini de dikkate alındığı kent makro formunun oluşturulması eylemi, aynı zamanda kentin açık ve yeşil alanların sistemli planlanması eylemini de gündeme getirmektedir.

Bir kentin makro formunu oluşturan etmenler ortaya koyulduğunda, açık ve yeşil alanlarla kent makro formu ilişkisi daha net olarak anlaşılacaktır:

Kent Makro Formunu Oluşturan Etmenler

Doğal Etmenler Toplumsal Etmenler

Yukarıdaki çizelgeye göre açık ve yeşil alanlar daha çok “doğal etmenler” kısmı ile ilgili olmakla birlikte kültürel etmenlerden de bağımsız değildir. Çünkü pasif olduğu kadar aktif olarak da değerlendirilen açık ve yeşil alanlar arazi kullanımı, sosyo-kültürel yapı ve mülkiyetle ilgili olarak alınacak kararları da etkilemektedirler.

Geçmişte çeşitli kentlerin makro formları ve bu formlarla uyumlu açık ve yeşil alan sistemleri görülmektedir. Moughtin (1996)’ya göre üç ana kent formu vardır: lineer kent, grid kent ve merkezi (içe dönük) kent. 1930’lu yıllarda Alexander Milliutin tarafından planlanan ve uygulanan “lineer kent” modelinde geniş bir ana yol ve buna paralel olarak yerleşmiş kullanımlar mevcuttur. Yolun güneyinde ise endüstrinin olumsuz etkilerine karşı tampon görevi üstlenmiş ve yine

lineer olarak organize edilmiş yeşil alanlar yer almaktadır. “Grid” kentler ise antik dönemlerden beri uygulama olanağı bulmuş, Frank Lloyd Wright’ın önerdiği “geniş saha kenti (broad acre city)”nde ve Le Corbusier’in Chandigarh kenti gelişim planında ilginç örnekler sunmuştur (Lynch 1981). “Geniş saha kenti”nde düşük yoğunluklu konut alanlarında geniş açık alanlar önerilmiş, Chandigarh Kenti’nde ise grid düzen ile uyumlu olarak, yaya ve bisikletliler için birbirlerine paralel yeşil yollar oluşturulmuştur. Merkezi kent modelinin örneklerine ise Ortaçağ’da sıklıkla rastlanmaktadır. (Moughtin 1996). Kevin Lynch (1981)’in yıldız kent modeli de, yüksek yoğunluklu dominant bir merkez, bu merkezden dışa doğru ışımsal ulaşım aksları ile, bu aksların belirlediği kent gelişim “parmak”larının aralarında ise kamalar şeklinde uzanan yeşil alanların olduğu merkezi kent modeline örnektir. Ayrıca XIX. Yüzyıl’da Ebenezer Howard tarafından ortaya atılan “bahçe kent” modeli de açık ve yeşil alanların ciddi olarak ele alınması gereken bir konu olarak ortaya çıktığı, yeşil kuşak fikrinin geliştirildiği “merkezi kent” modelidir.

Yukarıdaki örneklerde örüldüğü gibi kent makro formu ile açık ve yeşil alan planları arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Bu ilişki günümüz modern kentinin planlanmasında da var olmaya devam etmektedir. Bu ilişkide kent gelişimini yönlendiren doğal (dağ, nehir, deniz vb.) ve yapay eşikler (hava alanı, demir yolu, sanayi alanı vb.) ile, topografik yapı, toprak yapısı gibi doğal özellikler oldukça etkili olmaktadır.

Kentsel Açık ve Yeşil Alan Sistemi

Kentsel açık ve yeşil alan sistemi, kent ve yakın çevresindeki açık ve yeşil alanların mekânsal olarak sistemli bir şekilde planlanmaları, kullanıcı sayısına göre uygun nicelikte, uygun nitelik ve erişim mesafelerinde planlanmaları sonucu ortaya çıkmaktadır. Kentsel açık ve yeşil alan sistemi bölgesel ve ülkesel olmak üzere üst ölçeklerde de uygulanabilmektedir.

Açık ve yeşil alanlar özellikle kentsel alanlarda yüzyıllardır önemli işlevler üstlenmişler ve günümüzde de bu işlevlerini artan bir önemle sürdürmektedirler. Günümüz kentsel yaşamında açık ve yeşil alanlar kentlinin ruhsal ve fiziksel gereksinimlerini karşılamaktan doğal zenginliklerin korunmasına, turizmin gelişmesinden konut alanları ile ticaret ve sanayi alanları arasında tampon bölgeler oluşturmaya, yaya ve taşıt dolaşımını kolaylaştırmaya varıncaya dek pek çok işleve sahiptirler. Bu işlevler kentsel yaşamda fiziksel, estetik, toplumsal, psikolojik, ekonomik ve ekolojik işlevler olarak ortaya çıkmaktadır. Açık ve yeşil alanlar bütün bu işlevleri ile kentleşme, kentleşme ve kentsel yaşam kalitesinin oluşumunda önemli roller üstlenmektedirler. Açık ve yeşil alanların kendilerinden beklenen bütün bu işlevleri geçekleştirebilmeleri için sistemli bir şekilde planlanmaları gerekmektedir. Bunun için; açık ve yeşil alanların “mekânsal bir süreklilik” oluşturacak şekilde planlanmaları gerekmektedir. Bazı plancılar söz konusu mekânsal

sürekliliği reddederken bazıları ise bunun gerekliliğini savunmuştur. Mekânsal bir süreklilik sergileyen “bağlantılı açık ve yeşil alanlar” görüşünde açık ve yeşil alanlar kentin makro formunun oluşumunda ve yönlendirilmesinde, alternatif erişebilirlik olanaklarının ve çeşitli rekreatif faaliyet olanaklarının sunulmasında, yaban yaşamı korunması ve hava koridoru oluşturulması ve kent ekolojisine başka bir takım olumlu etkiler sunulmasında üstün niteliklere sahiptir (Öztürk 2004).

Mekânsal açıdan ele alındığında açık ve yeşil alan sisteminin pek çok farklı tipinden söz edilebilmektedir. Bunlar yeşil kuşak (greenbelt), yeşil kama (green wedge), yeşil örgü (green network / green web, yeşil kalp (green heart) gibi biçimlerde ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmanın konusuyla direkt ilişkisi olan yeşil kuşak sistemi kısaca yerleşimleri çevreleyen açık ve yeşil alan sürekliliği olarak tanımlanabilir. İlk olarak 1580 yılında İngiltere’de ucuz ve bol yiyecek elde etmek, salgın hastalıkların etkisini azaltmak amacıyla oluşturulmuştur. XVII. yüzyılda ise Fransa’da Ledoux ilk yeşil kuşak şehrini planlamıştır. Ebenezer Howard’ın bahçe kenti ile yeşil kuşak kavramına olan güncel yaklaşımın temelleri atılmıştır. Günümüzde ise pek çok ülkede özellikle İngiltere, Almanya ve Avusturya’da kentsel ve bölgesel ölçekte kullanılan önemli bir planlama aracıdır. Özellikle Londra yeşil kuşağı oldukça köklü ve gelişmiş bir yeşil alan sistemidir (Çulcuoğlu 1997).

Yeşil kama sistemi ise, merkezi kent fikrinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Açık ve yeşil alanların kentin çeperlerinden merkezine doğru uzanan akarsu, vadi gibi çizgisel doğal ortamların varlığına bağlı olarak gelişmesiyle oluştuğu bir sistemdir. Bu sistemde kama şeklindeki açık ve yeşil alanlar ışımsal bir şekilde genişleyerek kent çeperlerindeki kırsal alanlara kadar uzanırlar. Washington, Moskova, Kopenhag kentlerinde yeşil kama sisteminin örneklerini görmek mümkündür (Öztürk 2004).

Yeşil örgü sisteminde açık ve yeşil alanlar birbirleriyle bağlantılı olarak tasarlanırlar, bu bağlantıları ise yürüme izleri, bisiklet yolları, köprüler, vadiler, lineer parklar, su kemerleri vb. “yeşil yollar” sağlamaktadır (Turner 1998). “Yeşil yol”lar ise, çok farklı amaçlara hizmet edecek şekilde planlanan lineer açık alanlardır. Yeşil yollar rekreasyonel amaçlarla (bisiklet yolu, park yolu, vb.), manzara oluşturma amacıyla (manzara yolu, ekolojik amaçlarla (doğa koruma, erozyonu önleme vb.) oluşturulabilmektedirler (Öztürk 2004). Rekreasyonel amaçlı olan yeşil yollar, aynı zamanda parkları ve diğer açık alanları birbirlerine bağlama görevi üstlenirken, bazen da sadece farklı kullanımları birbirlerine bağlama görevini üstlenirler. Yeşil yolların aynı zamanda, oluşumunu sağladıkları yeşil örgü sistemi ızgara dokulu kentler için geliştirilmiştir. Bu sistemde kentin her bölgesinden açık ve yeşil alanlara kolaylıkla ulaşılabilir (Önder 2001).

Yeşil kalp sitemi ise, kent ve banliyö yerleşimlerini birbirlerinden ayıran bir tampon görevi üstlenen yeşil kuşağa karşılık, bölgesel ölçekte kentleri birbirine bağlayan bir sistemdir. Yeşil kalp, bölgenin özünü oluşturan bir iç zondur, içerisinde ise doğa koruma ve rekreasyon alanları mevcuttur (Kühn 2003).

Tam anlamıyla bir açık ve yeşil alan sisteminden söz edebilmek için, mekansal açıdan bir sistem oluşturmanın yanı sıra, açık ve yeşil alanların nicelik (m² olarak kişi başına düşen yeşil alan miktarı ve bunun yeşil alan türlerine göre dağılımı), uygun erişilebilirlik özellikleri ve nitelik açısından elverişli olmaları gerekmektedir. Oluşturulan bu sistemin de, kentsel yaşam kalitesinin sürdürülebilirliği açısından korunarak zamansal sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir.

Yeşil Kuşak

Daha önce de belirtildiği gibi, Ebenezer Howard'ın bahçe kenti, yeşil kuşak kavramına olan güncel yaklaşıma temel oluşturmuştur. Howard'ın bahçe kentinde yeşil kuşak, kentin plansız gelişimini kontrol etmek, böylece komşu yerleşimlerle birleşmesini önlemek için kenti çepeçevre sararak sıkıca kavrayan bir yeşil halka olarak planlanmıştır. Günümüzde ise yeşil kuşak sistemi gelişerek farklılaşmış, sınırları ekolojik ve sosyal niteliklere göre belirlenen, kentsel alandan kırsal alana geçişi çözümleyen esnek bir yapıdır.

Yeşil kuşak sistemi, Amerika'da yeşil yol ve park yolu kavramlarının ortaya çıkmasıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Örneğin 1928 yılında Amerikalı bölge plancısı Benton Mc Kaye'in; ekolojik ve rekreasyonel amaçlarla planlanmış, yürüme izleriyle desteklenmiş ve yeşil kuşakla bütünleşen kentsel açık alan dizileri ve doğal koridorları, erişilebilirliği artırmıştır (Çulcuoğlu 1997).

Sözü edilen gelişimler doğrultusunda yeşil kuşak, "ekolojik ve rekreasyonel amaçlarla planlanan, uygulanan ve yönetilen şebekelenmiş açık alanlar bütünlüğüdür" şeklinde tanımlanabilir. Yeşil kuşak planlama çalışmalarının ana ilkeleri ise şunlardır:

- Yeşil kuşağın formunu ve sınırlarını doğal sistemlerin biçimlendirmesi
- Ekolojik/bütüncül planlama yaklaşımı
- Kentten kıra açık alan sürekliliğinin oluşturulması
- Kaynaklar ile alan kullanımları arasındaki ilişkinin koruma-kullanma dengesi içerisinde ele alınması (Çulcuoğlu 1997).

Yeşil kuşağı oluşturan açık alan dizisinde doğa koruma alanları, ağaçlandırma alanları, rekreasyon alanları ve kültürel yapılar birlikte yer alabilirler. Ölçek ve kapsam dikkate alındığında yeşil kuşak planlama çalışmalarının başarıya ulaşması için, çalışmaların diğer kentsel karar ve stratejilerle bütünleşmeleri gereklidir (Çulcuoğlu 1997).

Yeşil kuşakta kırsal parklar, entegre rekreasyon alanları ve eğlence parkları yer alabilir. Rekreatif

olanaklar açısından yeşil kuşakta; İngiltere, Almanya ve Hollanda'da örnekleri olan çakıl ve mineral ocakları ile depolama alanları gibi alanların dönüşümüyle elde edilmiş olan alanlar da potansiyel olarak değerlendirilebilirler.

Munton (1983)'e göre, Londra metropoliten yeşil kuşağında tarım önemli bir yer tutmakta, yeşil kuşağın %69,5'ini tarımsal kullanımlar oluşturmaktadırlar. Yeşil kuşağın uzunluğu 190 km, merkeze olan uzaklığı ise 30 km, genişliği ise ortalama 16 km'dir. Yeşil kuşakta, kente komşu olan diğer kentlerden Londra'ya by-pass ulaşımı sağlayan ve ağır banliyö-kent trafiğini hafifleten, böylece kent merkezine olan yoğun trafiği azaltan bir dağıtıcı olarak görev yapmaktadır.

İngiltere'de merkezi hükümet yeşil kuşak içerisinde bir takım gelişmelerin ortaya çıkabileceğini kabul etmiş, yeşil kuşak bazı gelişmelerin onaylanabileceği bir planlama aracı haline gelmiştir. Genellikle kentsel alanda kabuk edilemeyen fakat yerel gereksinimlere cevap verebilecek olan gelişmeler kabul edilmiştir. Bu kullanımlardan hangilerinin seçileceğine ise merkezi ve yerel otoritelerin tartışmaları sonucunda karar verilmektedir. Genellikle yeşil kuşak içerisinde uygun olmayan kullanımlar konut ve sanayi, uygun olan kullanımlar ise tarımsal alanlar, ağaçlık alanlar, kamusal açık alanlar ve rekreasyonel alanlardır. 1920'li yıllarda ise, Frankfurt'ta yeşil kuşak kontrol edilemeyen kentsel ekonomi ve nüfus artışının neden olduğu yoğun konut, sanayi ve ticari amaçlı gelişimlerin yönlendirilmesi amacıyla yeşil kuşak sosyal politikanın bir amacı olarak ortaya çıkmıştır. Doğa rezervi ve rekreasyon alanı olarak korunan yeşil kuşak, 660 000 nüfuslu kent için yaklaşık 25 bin hektar'lık alanda planlanmıştır (Munton 1983).

Görüldüğü gibi yeşil kuşak sistemi ekolojik ve rekreasyonel işlevleriyle kentsel yaşam açısından oldukça önemli işlevlere sahip ve günümüzde de güncelliğini koruyan bir sistemdir. Özellikle yeşil yol sistemiyle birleştirildiğinde ise bu işlevler daha etkin olarak yerine getirilmekte daha etkin bir planlama aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Konya Kenti'nin Doğal Yapısı

Konya İç Anadolu Bölgesi'nde Orta Anadolu platosu olarak adlandırılan, doğu ve batısı tepelerle sınırlanan yüksek yaylanın üzerindedir. Konya Ovasının kuzeybatısında yer alan Konya Kenti Meram deresinin büyük birikinti konisi üzerinde kurulmuştur. Kentin batısı alçak tepelerle güney, kuzey ve doğu tarafları verimli tarım toprakları ile çevrilidir. Kentin denizden yüksekliği ortalama 1024 m'dir. En yüksek noktası olan Alaeddin Tepesi 1080 m ve en alçak yeri ise kentin kuzeydoğu kısmına yakın olan Aslım Bataklığı 975m'dir. Kentin batısında bulunan Laros Dağı 2010 m ve Erenler Dağı 2319 m'dir. Ovanın eğimi batıya doğru olup %0,3'tür (M.T.A. 1998).

Kentsel yerleşim alanının güneyi ve doğusu birinci ve ikinci derecede önemli tarım arazilerini kapsamaktadır. Tarihi kent, kuzeydoğudaki Aslım Bataklığı

hariç verimli topraklar üzerinde kurulmuştur. Özellikle kentin güneyin ve doğusundaki mahalleler tarım alanlarıyla iç içedir. Konya kent merkezinde imara açılan 31.285 ha'lık alanın 25.141 ha'nı işlenebilir I-IV. sınıf tarım toprakları oluşturmaktadır. I-IV. sınıf verimli toprakların 52.080 ha'ı yerleşim alanı olarak kullanılmıştır (Önder ve Polat 2002).

Kent ve çevresinde yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve yağışlı geçen karasal iklimin hüküm sürer. Bölgede yıllık yağış miktarı 300-350 mm yi geçmediği ve yıl içindeki dağılışının bitkiler için uygun olmadığından dolayı doğal ormanlık alan bulunmamaktadır. En yüksek sıcaklık 40.6°C ve en düşük sıcaklık -28.2°C olarak ölçülmüştür. Uzun yıllar (1929-2002) iklim verilerine göre en çok yağış kış aylarında olup 41.6 mm'dir. En az yağış Temmuz ve Ağustos (6.9 ve 4.9 mm) aylarında görülmektedir. Hakim rüzgar yönü kuzeydir (M.İ.G.M. 2002).

Doğal bitki örtüsünü step bitkiler oluşturmaktadır. İran-Turan floristik türleri ile Anadolu endemik türleri genel unsurları teşkil eder. İklim, toprak ve jeomorfolojik özellikler dolayısıyla kurak ve çorak şartlar flora yansımıştır. Konya vejetasyonu ova stebi, dağ stebi ve bozuk ormanlar olmak üzere üç grupta toplanmıştır (Çetik 1985).

Konya Kenti'nde Yeşil Kuşak Çalışmaları

Konya kentinde yeşil kuşak kurulması ile ilgili ilk çalışmalar 1980 yılında Mersin Orman Bölge Müdürlüğü tarafından hazırlanan "Konya Yeşil Kuşak Ön Projesi" çalışmasıyla başlamıştır. Proje raporunda yeşil kuşak çalışmalarının amacının;

- Kentin düzensiz gelişimini önlemek, doğal çevreyle sağlıklı olarak gelişimini sağlamak,
- Çevre ve hava kirliliğini önlemek,
- Kentin çevresini ağaçlandırmak suretiyle yıpranan doğayı onarmak,
- Halkın rekreasyon ihtiyacını karşılamak, yörenin turizm potansiyelini arttırmak şeklinde olduğu açıklanmıştır (Adır ve ark. 1980).

Raporda yeşil kuşak çalışma alanları, Konya Kenti Nazım İmar Planı içinde kalan ve ağaçlandırılacak alanlar olarak görülen alanların yeşillendirilmesi, Konya serisi içinde bulunan bozuk orman alanlarının verimli hale getirilmesi ve hazineye ait orman olabilecek alanların ağaçlandırılması olarak açıklanmıştır. Çalışmaların bir açık yeşil sistem oluşturacak şekilde hazırlanmadığı mevcut durumu geliştirmek ve nazım planı içinde kalan ağaçlandırılacak alanları yeşillendirmek amacıyla yapılmış olduğu görülmektedir. Konya'da bugün yürütülmekte olan çalışmalar sadece ağaçlandırma çabaları niteliğindedir. Çevre Düzeni Nazım İmar Planlarında mülkiyet açısından uygun ancak yerleşime uygun olmayan kentin doğusunda yer alan alanlar ağaçlandırma alanı olarak öngörülmüştür (Anonim 1998). Kent çevresindeki ağaçlandırma çalışmaları Çevre Orman İl Müdürlüğü ve Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülmektedir. Yapılan ağaç-

landırma çalışmalarının Konya kentine doğal olarak katkısı fazladır. Ancak "yeşil kuşak" olarak yapılan çalışmalar ele alınış biçimiyle eksiktir. Yeşil kuşak çalışmaları, açık alan planlama aracı olarak görülmelidir. İmar Planları yapım aşamasında açık ve yeşil alan sisteminin bir parçası olarak kentsel alandan kırsal alana geçişi sağlayan ve kentsel gelişim kararlarıyla bütünleşerek kentsel gelişimin yönlendirilmesine katkıda bulunacak şekilde planlama kararları içinde düşünülmesi gereklidir. Yeşil kuşak ağaçlandırma alanları, su yüzeyleri, tarım alanları, vadiler, doğa koruma alanları ve çeşitli nitelikteki parklar gibi farklı alan kullanımlarının birlikteliği ile oluşan açık alanlar dizisi ya da bütünlüğünü oluşturması gerekmektedir

ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA

Bir planlama aracı olarak yeşil kuşak, Konya kentinde ve çevresinde yer alan açık alanların kentsel gelişim baskılarından korunması ile ekolojik, rekreasyonel ve kültürel değerlerin geliştirilmesi ilkesine dayanmaktadır. Yeşil kuşak ekolojik ve sosyal bileşenlerin birlikteliğidir.

Kentsel ve bölgesel ölçekte yeşil kuşağın uygulanmasının pek çok amacı vardır. Bu amaçlar; kentin kontrolsüz gelişiminin ve yayılımının sınırlandırılması, iki komşu yerleşimin birleşmesinin önlenmesi, kentin karakterinin korunması, kent dışındaki açık alanların rekreatif ihtiyaçlar doğrultusunda değerlendirilmesi, tarımsal alanların korunması var olan açık alanların bozulmadan korunması, strüktürlerinin stabilize edilmesi, baskıları azaltarak, habitat ve doğal mekan olarak kalitelerinin geliştirilmesi şeklinde sıralanabilir. Farklı amaçlarla planlanan yeşil kuşağın ölçüsünün ve şeklinin ne olması gerektiği konusu hala tartışılmaktadır. Ama genellikle yerel ve bölgesel perspektiflere bağlıdır. Bununla beraber yeşil kuşak, tarım, korunması gereken doğal alanlar, kent ormanları, rekreasyon alanları zinciri olarak planlanmalıdır (Önder 1997).

Konya Kenti için kuzeyinde hızlı gelişmeyi önlemek, güney ve güneydoğusunda tarım alanlarını korumak, batısında ise çevre ve hava kirliliğini önlemek, yıpranan doğayı onarmak kentin doğal çevre ile uyumlu ve sağlıklı olarak gelişmesini sağlamak ve halkın rekreasyonel ihtiyaçlarına cevap vermek amaçlarıyla kenti fiziki olarak çevreleyen bir yeşil kuşak planına gereksinim vardır.

Kentin batı tarafında yerleşimin bittiği yerde kuzey-güney doğrultusunda tarım alanlarını korumak şartı ile ağaçlandırma yapılmalıdır. Batıya uzanan tepeler serisinin başlangıcını oluşturan bu bölge aynı zamanda yerleşmenin sakıncalı olduğu kesimdir. Bu batı kuşağı içinde rekreasyonel amaçlarla kullanılan yerlerin korunarak geliştirilmesi ve sayılarının artırılmasıyla halkın rekreasyonel ihtiyaçlarına daha çok cevap verilebilecektir. Konya'nın çevresi doğal yeşil çevreden yoksundur. Bu kesimin yeşil kuşak içinde bitkilendirilmesiyle hem yıpranan doğal çevre onarıl-

çak hem de halkın doğaya olan özlemi giderilmeye çalışılacaktır.

Kentsel gelişme, kentin kuzey yönündedir. Kuzey tarafta Selçuk Üniversitesi Kampüsü'ne kadar olan tüm bölge imarlı yerleşim alanıdır. Kampüsün dış kısmının ve kuzeyde Ankara yolu üzerinde yer alan sanayi bölgeleri çevresinin yeşil kuşak planı içinde yer alması gereklidir. Böylece yoğun kentsel gelişmenin ve ileride olabilecek kontrolsüz büyüme önlenilecektir. Ayrıca burada uygulanacak yeşil kuşak, büyüyen kentin artacak yeşil alan gereksinimlerine cevap verebilecek arazi rezervi potansiyeli işlevi görecektir.

Bir kuşak halinde açık ve yeşil alan dizisi oluşturulan ve kent ve kırsal arasında bir geçiş yeri olan bu bölgenin korunmaya alınması ve geliştirilmesi amacıyla halkın teşvik edilmesi gereklidir. Birbirinden bağımsız olan bu alanların bir bütün olarak (düşünülmesi ve yeşil kuşak şeklinde düzenlenmesi mümkündür. Bu aşamada Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Toprak Haritaları faydalı olacaktır (Önder ve Gür 1998).

Tarımsal alanlar, kente tarım ürünlerinin sağlanması yanında, açık alan oluşturulması ve kırsal yaşamı devam ettirmesi açısından da önemlidirler. Önerilen dizi içinde yer alan bu tip alanların tamamen koruma ve geliştirme amaçlı olarak düzenlenmesi gerekir. Bunun için önce tarım alanlarının aleyhine olarak gelişen kentleşmenin sınırlandırılması ve kesinlikle bu alanlarda yapı izni verilmemesi şarttır. Ayrıca sanayi tesisleri ve yoğun kullanım gerektiren uygulamalar tarımsal alanlarda yer almamalıdır.

Kent çevresinde önerilen yeşil kuşağın dairesel sisteminin kent içindeki yeşil alanlarla bağlantısı ışınal koridor şeklinde kent merkezinden çevresine uzanan ışınal sistem ile oluşturulması uygundur. Kent içi yoğun konut bölgeleri ile yeşil kuşaktaki açık alanlar arasındaki bağlantılar caddelerle sağlanmalıdır. Yeşil elemanların ışınal düzenlemesi böylece içeriye doğru devam ettirilmiş olacaktır. Işınal sistemin işlevselliği ise trail sistemi ile sağlanabilir.

Yeşil kuşağın ana ilkelerinden biri olan ekolojik sürdürülebilirlik, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlikle bir bütündür. Yeşil kuşak temel çerçevesiyle kentsel gelişim kararlarının uyumluluğu sağlanmalı ve bir bütünlük içinde ele alınmalıdır.

Yeşil kuşağı yaşatacak ve sürekliliği sağlayacak en önemli etken kamuoyunun desteğinin sağlanmasıdır. Yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri birlikte toplantılar ve etkinlikler düzenleyerek halkın çevre bilincine yönelik eğitim programları düzenlemelidir. Sivil toplum örgütleriyle işbirliği sağlanarak halka yeşil kuşak amaçları ve hedefleri anlatılmalıdır. Ortak uygulama çalışmaları yürütülmelidir.

Yeşil kuşak çalışmalarında, yeşil kuşak planlaması, uygulama çalışmaları ve yönetimi için oluşturulacak stratejiler bir bütün olarak ele alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- Anonim, 1980. Konya Orman Bölge Müdürlüğü Konya Yeşil Kuşak Projesi Ön Etüdüleri (Yayımlanmamış), Konya.
- Anonim, 1998. Konplan 2020. Konya 2020 Nazım Plan Revizyonu Raporu. Yavuz Taşçı Mimarlık ve Planlama Stüdyosu, Ankara.
- Adır, N., Ayhan, Ş., vd., 1980. Konya Yeşil Kuşak Ön Projesi. T.C. Orman Genel Müdürlüğü-Mersin Orman Bölge Müdürlüğü, Konya.
- Çetlik, A. R., 1985. Türkiye Vejetasyonu I: İç Anadolu'nun Vejetasyonu ve Ekolojisi, S.Ü. Yayınları No:7, S.Ü. Basımevi, Konya.
- Çulcuoğlu, G., 1997. Ankara Kenti Yeşil Kuşak Çalışmalarının Yabancı Ülke Örnekleri Açısından İrdelenmesi ve Yeşil Kuşak Sistemi İçin Öneriler. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı :1,8,9. Ankara.
- Keleş, R., 1984. Kentleşme ve Konut Politikası. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. No 332. Ankara.
- Küçükbaş, E.V., ve Malkoç, E., 2000. Planlama-Tasarım. Peyzaj Mimarlığı Kongresi. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası : 531. Ankara.
- Kühn, H., 2003. Greenbelt & Greenheart. Seperating and Integrating Landscapes in European City Regions. Journal of Landscape and Urban Planing : 19-27. USA.
- Lynch, K., 1981. Good City Form. USA.
- M.I.G.M., 2002. Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Moughtin, C., 1996. Urban Design: Green Dimensions. University of Nottingham. Department of Urban Planning : 88-90. London.
- M.T.A., 1998. Konya İli Çevre Jeolojisi ve Doğal Kaynakları. Ankara.
- Munton, R., 1983. London's Greenbelt: Containment In Practise : 49,50,68. U.K.
- Önder, S. 1997. Konya Açık ve Yeşil Alan Sisteminin Saptanması Üzerinde Bir Araştırma. Doktora Tezi Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara
- Önder, S., Gür, K., 1998. Konya'da Kentsel Gelişiminin Tarımsal Alan Kayıplarına Etkileri Üzerine Bir Araştırma. S.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi, Sayı:17, Cilt:12, 105-115, Konya.
- Önder, S., 2001. Konya 2020 Nazım İmar Planı Açık ve Yeşil Alan Sistemine İlişkin Öneriler. Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. 15 (28): S. 13-29. Konya.
- Önder, S., Polat A.T., 2002. Konya'da Tarım Alanlarının Kaybı ve Arazi Kullanım Planlamasının Gerekliliği. Mustafa Kemal Üniversitesi, Su Havzala-

- rında Toprak ve Su Kaynaklarının Korunması Geliştirilmesi ve Yönetilmesi, Baskıda, Şanlıurfa.
- Öztürk, B., 2004. Kentsel Açık ve Yeşil Alan Sistemi Oluşturulması: Kayseri Kent Bütünü Örneği. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı. Ankara.
- Turner, T., 1998. Landscape Planning and Environmental Impact Design : 152,153. Pennsylvania. USA.
- Yaşlıca, E., 1986. Kentsel Yakın Çevre Rekreatif Planlamaya Etki Eden Etmenler, Antakya Örneği. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı: 64. Ankara.